

TransMisija IV

Povezovanje delovanja akterk_jev na področju transspolnosti in cispolne nenormativnosti

torek, 14. 11. 2017, Muzej sodobne umetnosti Metelkova

Zapisnik s panela: Pravno priznanje spola v Sloveniji in Evropi

Govorke_ci:

1. **Richard Köhler**, višji strokovni svetovalec za politike in namestnik izvršne_ga direktorice_ja pri Transgender Europe
2. **Anja Koletnik**, Zavod TransAkcija
3. **Adam Julian**, transspolni moški

Panel je povezovala **Eva Gračanin**, Društvo Legebitra in Zavod TransAkcija

Anja Koletnik je ob odprtju panela pojasnil_a stanje na področju pravnega priznanja spola v Sloveniji. Povedal_a je, da slovenska zakonodaja ne pozna pravnega priznanja spola in nima celostnega zakona, ki bi urejal to področje. »Edini izraz, ki ga pozna slovenska zakonodaja v zvezi s pravnim priznanjem spola je sprememba spola in je zastarel in problematičen.« Sprememba spola je urejena v Pravilniku o izvrševanju Zakona o matičnem registru, v 37. členu, ki pravi: »Sprememba spola se vpiše na podlagi odločbe pristojnega organa o spremembi vpisanega podatka. Podlaga za izdajo odločbe je potrdilo pristojne zdravstvene ustanove ali zdravnika, iz katerega je razvidno, da je oseba spremenila spol. Pred vpisom spremembe spola v register, mora matičar zahtevati določitev nove EMŠO. Izpisek iz matičnega registra o rojstvu se izda s podatkom o novem spolu, brez zaznamka o spremembi spola.« Pravilnik ne opredeljuje, kateri zdravniki_ce so pristojni_e za izdajo potrdila, niti kaj konkretno pomeni sprememba spola. Iz prakse pa izhajajo, da mora oseba, ki želi zamenjati kvalifikator spola na dokumentih, pri psihiatrinji_u pridobiti diagnozo transeksualizem. »V Sloveniji ni eksplicitne zahteve, da bi osebe morale biti sterilizirane, je pa večina oseb, ki je zaprosila za spremembo spola, bila vsaj na hormonski terapiji.« je še povedal_a Koletnik.

Eva Gračanin je izpostavila, da se je letos dodatno zapletlo na tem področju. **Koletnik** je pojasnil_a, da je Ministrstvo za notranje zadeve, ki ureja omenjeni pravilnik, v začetku februarja 2017 vsem upravnim enotam poslalo dopis, v katerem slednje naproša, da upoštevajo odgovor Ministrstva za zdravje, v katerem je med drugim zapisano, da potrdilo pristojne_ega zdravnice_ka oz. pristojne zdravstvene ustanove, »ki izkazuje, da je pri osebi ženskega spola potrjena identiteta moškega spola oziroma obratno ali zagotovilo, da je posameznik na podlagi medicinskega zdravljenja spremenil spol, ni enakovredno potrdilo, da je oseba spremenila spol, kot to določa zakonodaja.« Povedano preprosteje: ministrstvo za notranje zadeve je ministrstvo za zdravje vprašalo, ali dikcija na zdravniških potrdilih (»da je pri osebi ženskega spola potrjena identiteta moškega«, »zagotovilo, da je posameznik na podlagi medicinskega zdravljenja spremenil spol«) dejansko pomeni, da je oseba,

ki zaproša za spremembo kvalifikatorja spola v dokumentih, dejansko opravila operacijo. Ministrstvo za zdravje je odgovorilo, da ne. Ministrstvo za notranje zadeve je zato upravne enote poučilo, da taka potrdila zdravnikov niso skladna s 37. členom pravilnika, kar v praksi pomeni, da se jih ne sme upoštevati. »TransAkcija, Legebitra in Amnesty International Slovenija smo se na ta dopis nemudoma odzvale_i in MNZ pozvale_i, naj dopis umakne, saj predstavlja kršitev 8. člena Konvencije o človekovih pravicah. Na srečanju na Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti so nas seznanile_i s tem, da je dopis posledica namere MNZ, da bi področje uredile_i bolj enotno. Hkrati smo izvedele_i, da so uradne osebe na upravnih enotah od dveh oseb, ki sta želeli spremeniti spol na dokumentih, zahtevale_i potrdilo o operaciji. Junija smo problematiko predstavile_i na medresorski Komisiji za človekove pravice. Še isti dan smo dobile_i informacijo, da je dopis Ministrstva za notranje zadeve umaknjen. Odgovora Ministrstva za zunanje zadeve nismo dočakale_i,« je ukrepanje nevladnih organizacij pojasnil_a direktor_ica TransAkcije.

Adam Julian je z udeleženci_kami strokovnega posveta podelil svojo izkušnjo ob srečanju s posledicami dopisa Ministrstva za notranje zadeve. Povedal je, da je marca letos želel vložiti zahtevo za spremembo spola na dokumentih na upravni enoti v Ljubljani, a je izvedel, da se je pri eni osebi postopek zapletel, zato se je odločil, da ga bo sprožil v Kranju. »Postopek je zelo nejasen, pošiljajo te od okenca do okenca, uradnice niso imele ustreznih obrazcev za spremembo spola, zato so mi svetovale, naj uporabim kar obrazec za spremembo imena in na zadnjo stran dopišem, da želim spremembo spola.« je pojasnil Julian. Tri dni za tem so ga klicali, ker naj bi se zapletlo. Uradnica je pojasnila, da so prejele_i dopis Ministrstva za notranje zadeve, ki je povzročil zmedo, zato niso mogle_i dokončati postopka. Julian: »Upravna enota ni izdala negativne odločbe, ampak so pojasnile_i, da želijo pridobiti več informacij in da mora zato počakati. Čakanje pa, da lahko traja tudi do dva meseca.« Julian se je zato obrnil na odvetnika, da bi od upravne enote pridobil uraden odgovor. In odgovor je bil, da bodo vlogo lahko obravnavale_i, ko od stranke pridobijo potrdilo, da je opravila operacijo genitalij. Odvetnik je upravni enoti odgovoril, da za tako zahtevo nimajo pravne podlage. Upravna enota je aprila izdala potrdilo o spremembi spola. Julian je še pojasnil, da je zaplete na upravni enoti doživljal kot pritisk in stisko, saj mesec dni ni bilo jasno, kaj bo z njegovo vlogo, čeprav ni bilo razlogov za zavlačevanje. »Počutil sem se izgubljeno in popolnoma nemočno, saj ni bilo vzvodov za spodbijanje početja upravne enote,« je zaključil.

Eva Gračanin je dodala, da je sočasno z Adamom Julianom tudi oseba na upravni enoti v Ljubljani vložila vlogo za spremembo spola. Žal pa ni imela sredstev za odvetnika, ko so na upravni enoti od nje_ga zahtevale_i dodatna potrdila. Oseba se je zato obrnila na Legebitro in ta je v imenu uporabnice_ka pisala upravni enoti. Maja je oseba dobila potrdilo, da so ji_mu v dokumentih spremenili spol. Gračanin je ob tem poudarila problematičnost tovrstnih postopkov, saj, kot je povedala: »Ni nujno, da ima oseba resurse, pravno pomoč, ni nujno, da ima večšine komuniciranja z uradniki. Postopek bi moral biti tak, da lahko pride vsakdo do odgovora v istem času.«

Richard Köhler je povedal, da je pravno priznanje spola eden najintimnejših procesov v človekovem življenju in ni majhna stvar. »Ne imeti procedure, ne imeti zakona, je že samo po sebi kršitev človekovih pravic. Sploh, ker so transspolne osebe veliko bolj dovzetne za diskriminacijo, zato morajo biti zakonodaja, pravilniki, navodila, postopki še toliko bolj jasni in nedvoumni. Ne moremo se zanašati na dobro voljo uradnic_kov, zadeve morajo biti urejene nedvoumno,« je izpostavil. In dodal, da evropski standard, ki ga je postavil Svet Evrope, pravi, da mora biti proces

hiter, transparenten in spoštljiv. Država lahko postavi pogoje pri procesu, vendar morajo ti spoštovati človekove pravice in biti uresničljivi. Pravno priznanje spola mora biti utemeljeno na samoidentifikaciji. »Če je za pravno priznanje spola potrebna terapija, potem ne gre za samoidentifikacijo. Država od ljudi ne sme zahtevati, da trgujejo s pravicami. Ne sme zahtevati, da se ljudje odpovedo reproduktivnim pravicam v zameno za pravno priznanje spola,« je povedal. Köhler je še poudaril, da so obravnave pri psihiatru_inji pogosto zaznamovane s predsodki o spolu, namesto da bi temeljile na odnosu zaupanja. Gre bolj za izpolnjevanje pogojev, potrebnih za medicinsko tranzicijo in pravno priznanje spola. »Transspolne osebe potrebujemo psihiatre_inje, saj smo pogosto v stiski, ne potrebujemo pa jih za definiranje, ali je nekdo transspolna oseba ali ne.« Evropsko sodišče za človekove pravice se je glede operacij in hormonskih terapij opredelilo, da gre za kršitev konvencije. »Zahteva po hormonski terapiji ali operaciji je dejansko zahteva po sterilizaciji,« je povedal Köhler. Odpira pa se še vrsto drugih vprašanj: kaj je z zakonskimi zvezami, kaj z zahtevo po ločitvi, kako je z otroki, kako je s pravnim priznanjem spola pri zelo mladih osebah, ki še posebej potrebujejo hitre in transparentne postopke. »Pomembno je, da država ljudem sporoča, da je čisto OK, če si transspolna oseba, tudi če si na neki točki premisliš,« je zaključil.

Adam Julian je Richardove besede potrdil. Povedal je, da je bila obravnava pri psihiatru najlažji del procesa. »Vloga psihiatra je bila zgolj administrativna, namenjena temu, da pridobimo papir.« Psihiatrinji se ni odprl, ker si tega ni želel, ni hotel svetovanja. »Razen tega, da sem pridobil papir, druge koristi od obravnave pri psihiatru ni bilo,« je še dodal. »Primer Adama je v tem kontekstu dober, pozitiven primer, saj so se postopki odvijali res hitro,« je komentiral_a Anja Koletnik. »Tako kot drugje v družbi so tudi v psihiatriji še vedno prisotne transfobija, mizoginija in transmizoginija. Transspolne ženske so npr. dlje časa v obravnavi. In ne govorimo o mesecih, ampak o enem letu,« je poudaril_a Koletnik. Oseba mora opraviti tudi psihološke teste, in če se izkaže, da ima težave z duševnim zdravjem – kar je zaradi transfobije v družbi pogosto – , potem želijo najprej »pozdraviti« psihične težave, preden odobrijo hormonsko terapijo. »Potem je tu še problem mladoletnih oseb. Pred časom smo se soočale_i s primerom mladoletne osebe, pri kateri so tri četrt leta potrebovale_i samo za to, da so odobrile_i psihiatrično obravnavo. Zdravnice_ki kljub privolitvi staršev niso želele_i začeti postopkov, ampak so rekle_i, naj se oseba vrne, ko bo polnoletna,« je dejal_a Koletnik. Zdaj so zadeve uredile_i in obstaja pedopsihiatrinja za obravnavo mladih transspolnih oseb. Problem se pojavlja tudi pri nebinarnih osebah: ker konzilij nebinarnosti ni ravno naklonjen, osebe raje ne razkrivajo svoje nebinarnosti. »Bolj ko deluješ prepričljivo, bolj ko poudarjaš, da te okolje sprejema, prej boš dobil_a obravnavo. In to ni etično,« je končal_a Koletnik.

Richard Köhler je v nadaljevanju razkril, da se prihodnje leto na področju klasifikacij motenj v duševnem zdravju pričakuje skorajšnji umik transeksualizma, kot duševne motnje. Klasificiran bo kot stanje, ki potrebuje medicinsko oskrbo, ni pa bolezen. Tako se bo ohranila plačljivost medicinske tranzicije v okviru zdravstvenega zavarovanja. »To je ogromen korak v svetovnem merilu in velik klic k akciji, saj se je treba pogovoriti z ministrstvi in ostalimi deležniki, kako te novosti implementirati,« je poudaril Köhler. Sicer imamo v Evropi 3 države, kjer pravno priznanje spola temelji na samoidentifikaciji: Malta, Norveška, Irska. Belgija in Danska pa sta na poti. Köhler je še poudaril, da se je v vseh primerih dobrih praks (Malta, Irska) zgodilo dvoje:

1. politična volja odločevalk_cev, ki so verjele_i, da je zgodovinsko pomembno to polje urediti, ker je tako prav. In družba je sledila.

2. zelo dobro organizirana civilna družba, ki deluje po principu »nič o transspolnih osebah brez transspolnih oseb«.

Na vprašanje iz publike, kaj se bo zgodilo, če bo transseksualnost umaknjena s seznama bolezni, ali bo potem medicinska tranzicija plačljiva, je Köhler pojasnil, da so pri TGEU to tematiko podrobno obravnavale_i. Samoidentifikacija pomeni ločenost medicinske tranzicije in pravnega priznanja spola. Pomeni, da se medicina ne bo več vpletala v administrativne postopke. V vseh državah, kjer je samoidentifikacija urejena, medicinska tranzicija ni samoplačniška.

Na strokovnem posvetu so spregovorile_i še o nedavni odločbi nemškega ustavnega sodišča, ki je razsodilo, da je puščanje praznega prostora pri kvalifikatorju spola v rojstnih listih pri interspolnih osebah v Nemčiji diskriminatorno. Rzsodba nemškega ustavnega sodišča je za interspolno in transspolno skupnost velik korak naprej.

Na koncu je Richard Köhler predstavil še nekaj podatkov o primerih pravnega priznanja spola v državah, kjer je osnova za to samoidentifikacija. Na Malti je bilo takih primerov 70, na Irskem 200, na Norveškem 700 in na Danskem 400, kar je dober znak, saj ljudje novo zakonodajo uporabljajo. Od 700 primerov na Norveškem sta si samo 2 osebi premislili, obe zaradi pritiskov družbe. Primera, kjer bi se pravnega priznanja spola poslužile osebe zaradi prikrivanja krivde v kaznivih dejanjih, niso zaznali.

»Samoidentifikacija je zelo pomembna, pomembna je ločitev med medicinsko tranzicijo in administrativno spremembo na dokumentih. Pomembno je poslušati transspolne osebe in ne prespraševati njihovih identitet in odločitev,« je plenarni del zaključila Eva Gračanin. Sledilo je delo v majhnih skupinah.

Eva Gračanin je udeležence_ce povabila k delu v manjših skupinah. Njihova naloga je bila argumentirati, zakaj je samoidentifikacija pomembna pri postopkih pravnega priznanja spola. Razmisleke udeleženk_cev lahko povzamemo v naslednjih alinejah:

- Osebe same vemo, kdo smo. Ne potrebujemo nekoga, ki bi nam to povedal_a.
- Povezovanje pravnega priznanja spola in medicinske tranzicije podaljšuje postopke in stigmatizira transspolne identitete. Postopki, ki vključujejo diagnozo mentalne bolezni, so neprimerni in lahko izzovejo skrivanje težav v duševnem zdravju.
- Spola ni mogoče dokazati, saj je nekaj subjektivnega, ne objektivnega. Problem so kriteriji dokazovanja. Spola ni, spol delamo, se ustvarja. Gre za družbeno proizveden konstrukt; s socializacijo pa nas prisilijo, da se obnašamo ali kot ženske ali kot moški.
- Samoidentifikacija bi pomagala tudi interspolnim osebam.
- Če bi za kriterij pri pravnem priznanju spola veljala samoidentifikacija, bi bili postopki na upravnih enotah krajši. Manj bi bilo čakanja in manj vpliva na duševno zdravje. Samoidentifikacija vodi v preprostejše in cenejše postopke. Je standard, ki izhaja iz človekovih pravic. S tem odvezamo moč osebam, ki nimajo lastne izkušnje s transspolnostjo.
- Samoidentifikacija vpliva samo na osebe, ki potrebujejo pravno priznanje spola. Zakaj mora to celo družba regulirati, če ne vpliva na nikogar drugega, razen na transspolne osebe.

Panel o pravnem priznanju spola so udeležence_c_i zaključili z geslom opolnomočenja: **»Samoidentifikacije je zunanja manifestacija notranje moči. Vpliva na pozicije moči v družbi in jih presprašuje.«**

Zapis je pripravil Mitja Blažič.